

CSAK TÖBBEN VONNÁNK!

BESZÉLGETÉSEK A JÓ MAGYAR NÉP SZÁMÁRA,

AZ ORSZÁGOS KISDEDÓVÓ EGYESÜLET MEGBÍZÁSÁBÓL

ÍRTA

SZATHMÁRY KÁROLY

EGYESÜLETI TITKÁR.

(AZ ORSZÁGOS KISDEDÓVÓ EGYESÜLET KIADVÁNYA.)

BUDAPEST.

FRANKLIN - TÁRSULAT NYOMDÁJA.

1877

Szokása volt András gazdának, hogy 60 éve daczára — miután a család és cseléd oda haza lefeküdt — minden este ellátogatott a fiatal tanító Zentai lakása felé, ki a derék és jómódú földmivest pipaszó mellett már ott várta, a nagy terebélyes szederfa alatt, sajátkezüleg faragott lóczáján.

Az András gazda és tanító közt levő barátságot könnyen megfejtí az a körülmény, hogy András gazda az egyháznak és iskolának már 20 év óta újból és újból megválasztott gondnoka, kit ha az ügyes és lelkiismeretes tanító, valamely tervének egyszer meg tudott nyerni: az egyértelmű volt a biztos kivitellel és sikerrel. — Ezenkívül a derék öregnek aggkora daczára közmondása volt, hogy a «jó cigány holtig tanul» és valóban nem mulasztott el alkalmat, melyben akármely közhasznú tárgyról értesülést szerezhetett.

Zentai, az ifjú tanító, csak néhány év előtt hagyta el a tanítóképezdét, s a nélkül, hogy ábrándoknak élne, meghivatása alkalmával, azal az erős szándékkal és feltétellel lépett Péterfalva határába, hogy kötelességének, legjobb

ereje szerint, eleget fog tenni sőt azon felül is, a mit a község javára tehet, megkísérli.

A tanító pályája nem rózsapálya; s nem mondhatjuk, hogy Zentainak Péterfalván semmi kellemetlensége ne lett volna: de támogatva az öreg András gazda becsületessége és jó szive által, mégis kivitte, hogy ottlétének harmadik évében, már minden tanköteles gyermek benn volt az iskolában. — Legtöbb baja volt az aszszonyokkal; mert ezek, ha a fiúnak, leánynak csizmája nem volt, hiúságból marasztották odahaza, s e hiúság még sem vezette őket arra, — hogy mint a tanító követelte, — gyermekeiket minden reggel derékig megmosdassák, megfésüljék s hetenként legalább egyszer tiszta ruhát adjanak reá. — Sok baja volt a gazdákkal is; mert ezek kivált a nagyobb gyermekeket mezei munka idején kifogták az iskolából; és bizony sokszor kellett neki nyelvét koptatnia, míg megértették, hogy fiók számára nagyobb jót eszközölnék az iskolába küldéssel, mint azzal a csekély munkával, melylyel ezek őket segíthetik. — Szerencséjére, a mit András gazda egyszer kimondott a száján, az szentírás volt a faluban; és így nem csak ezt, hanem egyéb jót is ki tudott eszközölni.

Így eszközölte ki, hogy egy pár örökös korcsmalátogatón kívül, András gazda példájára, vasárnap délutánonként a falu idősbjei is eljártak hozzá; s a harmadik esztendő végén már oda jutottak, hogy a mit eleinte mindig csak

magának a tanítónak kellett tenni, a közköltségen járatott «Vasárnapi újságot» és «Politikai újdonságokat» már hol egyik, hol másik igen értelmesen fel tudta olvasni.

E vasárnap-délutáni együttléten beszélgették meg és határozták el azt is, hogy a község közép-pontjában létező térségről a szerbtöviset és pukantót, — mely a falunak bizony nem nagy díszére szolgált — kiirtván, annak helyére faiskolat állítsanak, melyben aztán a falu ifja véne megtanulta Zentaitól a faoltás mesterségét; és ma már nemcsak a kertekben vannak jóízű nemes gyümölcsök, hanem a falu egész hosszán, minden ház előtt díszlik egy pár fiatal fa; s nagy csoda lesz (már mondogatták is egymás közt) ha jövő évben még a szekérutat is be nem fogják ültetni, egész a szomszéd Pálfalva határáig.

Pénzzel járó dolgok már sokkal nehezebben mentek; de a találékony tanító és András gazda ennek is kitalálták a módját. — Nem kértek ők pénzt; hanem egy pár évben, midőn a falut Isten jó természettel áldotta meg, sorba járták a jómódú gazdákat aratás és szüret után; s a feleslegből mindenki adott tehetsége szerint, fél vagy egész véka búzát, néhány pint bort; a nélkül, hogy azt akármelyik megérezte volna. — így aztán igen csinos *takarék-magtár* jött létre, melyet a következő gyengébb termésű évben ugyancsak pénzért kiadtak; eladták az összeszedett bort is, és ki hinné, ezen apró cseprő adományokból pár év alatt oly csinos összeg jött létre, hogy annak

kamataiból nem csak az iskola hiányos felszerelését egészítették ki, hanem a templomon is megtették a szükséges javításokat; sőt a maradékból az ötödik évben a szegény gyermekeket tanönyvekkel láthatták el:

Nem kell azt hinni, hogy mindennek híre csak Péterfalva határában maradt; a szomszéd községek észrevették a változást; s nem csak a népes és vagyonosabb Pálfalva; de a többi község is utánozni kezdte a jó példát; így néhány év alatt az egész vidéknek külső belső képe átváltozott: az addig puszta községek árnyékos fákkal lettek beültetve, az utakat ugyanolyanok szegélyezték; volt hol kipihenni a mezei munka fáradoalmát; a mit azelőtt csakujásgképenláltak, bőségben kezdett lenni gyermekkézben a gyümölcs. — A vasárnap-délutáni templomból is kevesebben jártak már a korcsmákra, mint a tanítók lakására, hol kis olvasókörok alakultak, s ha elment is a fiatalság amoda: tisztességes mulatással, táncczsal, nem dorbézolással és verekedéssel töltötte az időt.

Így tudott hasznossá válni egy pár jó ember akarata az egész vidéknek.

I.

Most is, hogy András gazda a jól kiárkolt utcán a szép holdvilágnál Zentai lakása felé haladt; ez utóbbi már ott várta őt a sajátkezüleg készített fehér nyírfa-padon s hosszuszáru pipájából füstölve, nyájas jó estével és helykinálással fogadta az öreget.

Kis András uram menten helyet is foglalt; s pár perez múlva már javában is folyt a beszélgetés.

Zentainak minden nap jött újsága, s a tudvágyó András gazdát egyik az is vezette hozzá, hogy nehezen tudta bevárni, míg a vasárnap érkező hetilapból értesülhetne a világ folyásáról. — Azért most is az volt első kérdése:

— Hát hogy áll a világ tanító uram? Mi újság a nagy világban?

— Bizony nem sok jó, édes András gazda. A bécsi németek nem igen akarnak hallgatni ránk; az osztrákok érzik szám- és pénzbeli előnyüket fölöttünk, s bizony csak amúgy félvállról beszélnek velünk.

— Az bizony nagy baj, — mondja András gazda. — De hát a török, meg a muszka?

— A külfölddel sem vagyunk sokkal jobban. Nagy országok, 40—50 milliós nemzetek kormányozzák a világot András gazda, ezektől függ minden. Reánk magyarokra nem igen sokat hallgatnak. Hiában; bármi jót akarjunk, *igen kevesen vagyunk*.

— De hátha többen volnánk? — kérdi András gazda.

— Ha többen volnánk! Akkor a mi kettős országunkban az történnék, a mit mi akarunk.

Ha többen volnánk; akkor nem daczolnának velünk oly könnyen az osztrákok; szavunk többet nyomna a latban, s akaratunk és hadseregünk tekintélyben állana minden ország előtt.

Erre pár percnyi szünet állott be; s a két beszélgető erősen szíttá pipáját. Látszott, hogy mindketten el vannak foglalva gondolataikkal.

— *De hát miért is nem vagyunk mi többen?* e kérdéssel töri meg András gazda a csendet.

— Ez bizony félig meddig a magunk hibája András gazda.

— Már hogy lehetne az? Hiszen van itt a mi falunkban is annyi gyermek, mint a polyva.

— Csak látszik az soknak; de tekintsen be csak András bátya tisztelendő úrnál a matriculába meg a temetkezési könyvbe; vagy emlékezék vissza az újévi beszámolásra: s meg fogja látni, hogy még nekünk is majdnem annyi gyermekünk hal meg, mint a mennyi felnövekedik.

— Az bizony igaz lehet tanító uram; de hát

már ebbe csakugyan nem avatkozhatunk, — ez mái igazán az Isten dolga.

— Talán mégsem egészen úgy áll a dolog. «Segíts magadon s az Isten is megsegít,» — szól a közmondás. — Mondja meg csak András gazda, hogy például nálunk is, hány olyan szülő van, ki ha gyermeke megbetegszik orvosért szalad? — A helyett összegyűlnek a szomszéd asszonyok; ki egy ki más szert javasol; még jó, ha Rózsit a cigány asszonyt nem hívják el, ki a gyermeket szenes vízzel, s tudja isten miféle kuruzslással próbálja orvosolni.

— A bizony igaz! — erősíti András gazda.

— No lássa; *ez az egyik ok.* — De van még több is: egynémely vidéken a sok gyermeket valóságos csapásnak tartják; s míg a cigánynak, zsidónak, tótnak 5—6, néha 10 gyermeke van, — a magyar háznál alig akad meg egykettő. — Ez abból a balvéleményből származik, hogy a szülők azt gondolják, gyermekeiknek is abból a barázdából kell megélniük, melyet ők művelnek; pedig lehetne egyiket mesterségre, másikat hivatalra, katonai, egyházi vagy más pályára szánni. — A zsidó például a sok gyermeket valóságos áldásnak tartja; bár alig tud néha a sok gyermeknek enni adni; mégis csak él mindenik. Igaz, hogy egy-egy keresztelőre, lakodalomra, meg torra nem megy annyi pénz és eleség, mint a mi gazdáinknál, hogy azokból legalább is el lehetne egy pár gyermeket tartani.

— Igaz a! — bizonyítja András gazda.

Csak a szomszéd Pálfalván is alig látni a magyar gazdánál egy pár gyermeknél többet; s azért a családi lakomákon — mint közbeszédben mondják — Henczidától — Bonczidáig foly a sárga lé.

— No lássa kegyelmed, ez a mi nemzetünk apadásának *második oka*. De még több is van s ezek már csaknem az egész országban általánosak. — *Nem gondozzuk eléggé a gyermekeket*. Kivált a kisdedekre épen nem ügyelünk: mezei munka idején vagy az utcza porában hagyjuk, hol vészett kutyának s a hazatérő csordának nem egy lesz áldozata; hol magunkkal viszsük, midőn a gyenge gyermek, kitéve a nap égető sugarainak vagy nagy hőségnek, napszurást kap, elbetegszik s nem egyet másnap temetőbe kísérek. — Némely vidéken épen az a szokás, hogy a mezei munka idején a gyermekeket otthon bezárva hagyják; s hány eset van, hogy ezek azután gyufával játszva felgyújtják a házat — fel a falut.

— Ez szent igaz; épen úgy történt a múlt esztendőben Pető vásáron, erősíti András gazda.

— No lássa kegyelmed. — Hátha még öszszeszámítanók, hány esik be a roszul gárdolt kútba; hány töri ki a nyakát madár-fészek keresésben, vagy a gyümölcsfáról leesve! Azt meg épen nem tudják kiszámítani: hány gyenge, ártatlan gyermeket ront meg az idősebb romlottak társasága; s hány pusztul el betegségekben, gondatlanul hagyva, a gyümölcsfélék mértéktelen

élvezete miatt? — Elég az hozzá András gazda, hogy tudós urak kiszámították, miszerint Magyarországon minden 100 gyermekből, 5 éves koráig 40- 50, sőt ezenfelül is vészél; a szegény árvák közül pedig százából jó ha 5—6 megmarad.

— Ejnye ezt már borzasztó elgondolni is!

— Es pedig ez szóról szóra így van.

— Ez az oka aztán, hogy *míg más európai nemzeteknél, ugyancsak a tudós urak kiszámítása szerint, a népesség 22—30 év alatt megkétszereződik: addig Magyarországon ama szerencsétlen viszonyok miatt, 127 esztendőre van szükség, míg ugyanaz megtörténik.* Es pedig ez a kiszámítás csak rendes körülmények közt van téve, és nincs bele számítva a háború, cholera és más egyéb ragályok, melyek hazánkat a közelebbi években megtizedelték. — Mi csoda tehát, ha saját hibáink és szerencsétlen körülményeink miatt, minden más nemzet, még a köztünk lakók is nyakunkra nőnek?

— De hát nem lehetne ezen a nagy csapáson valahogy segíteni?

— Lehetne biz azon András gazda; csak belátás és jóakarát kellene hozzá. — El kellene hagyni hibáinkat: nem félni a gyermek-áldástól, s a czifra ruha és lakomákra költött pénzt inkább ezek nevelésére fordítani; megelégedni mint atyáink tették a háznál szótt-font ruhane-művel. Ezenfelül első sorban kisdud gyermekeinkre kellene nagyobb gondot fordítani, és minden községben megtenni azt, mit már egy

pár száz nagyobb városban és helységben megtettek: *a kisdedeknek gondviselő, óvó intézeteket, — menedékhelyeket állítani.*

— Az igaz; láttam én ilyet még pedig gyönyörűséggel Jánosházán, a hol a kis gyermekeket úgy dajkálják, gondozzák, hogy édes anyjuk sem jobban. — De hát ahhoz igen sok pénz kell. — Ott a városban szép nagy házat építettek nekik, mely fel volt ékesítve czifra táblákkal; körülötte egész virágos kert, és egy valóságos kisasszony, azonfelül egy pár dajka gondozta őket. De hát szegény falusi emberek, hol vegyék azt a sok pénzt, melyből mindez kikerüljön?

— Sehol. — Falura nem szükséges sem oly díszes épület, sem olyan czifra kisasszony, mert *nem az a dologban a fő, hogy czifra ház és czifra óvónő legyen:* hanem az, hogy a gyermekek egy jóra való falusi leány vezetése alatt (a kit néhány hétre be lehetne a városi óvodába tapasztalás végett küldeni) jó árnyékos helyen, vagy legfeljebb valami félszer forma alatt *gondozva és megárává legyenek.* Czifra tanszerek sem szükségesek: van az asztalonnál elég deszka-vég, keiül elég kukoricza-csutka meg szalma-szál, miből házacskát építsenek vagy rakjanak ki; egy pár szekér homokot akármelyik szegény falu hozhat, s ebben a gyermekek olyan pinczécskéket és sütőkemenczéket építenek kis kezeikkel, hogy jobb se kell.

— Tanító úr mindig eltalálja a szeg fejét. De hát mondja csak, ha a falu nagyja mezei

munkára megy; mit esznek nap bosszant abban az óvodában — vagy hogy is hívják — a kis gyermekek?

— Hát a mezőn mit esznek a kaszások, meg az aratók? — Nem-e a hazatért asszonyoknak a főztjét? — S midőn az anya ételét a munkások számára kiviszi: nem nyújthat az be gyermekének egy csészécskével, melyből még az óvónának is juthat valami? — Hozzá teszem, hogy ha a gyermekek így gondozva lennének: még a a gondosabb és vagyonosabb szülőknek sem lenne szükség a nagyobbakból őrizetre otthon hagyni; s mit gondol kegyelmed, hát ha csupán ebből a megkímélt munkából, itt-ott kitelnék az a néhány forint, melyet az óvónának kellene fizetni?

— Igaz az; de ha az emberek holmit be nem látnak és olyan nehezen fizetnek. — Az adó nagy; aztán mostoha esztendők járnak; alig képesek az emberek családokat eltartani.

— Most már kegyelmednek van igazsága András bátya. — De hát mondja meg csak: hogy a mostoha esztendők s nagy adó daczára, van-e egy *helység itt a környéken, a mely felhagyott volna a borjú-pásztor tartással?*

— Olyan bizonyé nincs. — Néhol még a libáknak is kijut egy pár gyermek.

— E szerint hát a borjú, meg a lúd elsőbb kincse legyen-e a magyar embernek, *saját édes gyermekénél?*

— Meggyőzött tanító uram; nem vitázok többet, és szentül hiszem, hogy ha ezt a dolgot

mindenkinek így töröl — végről megmagyaráznék; *jövő esztendőben már minden községben lenne a borjú-pásztor 'mellett gyermek-pásztor is.*

— Pedig lássa András gazda; minden jó oldalát ennek a dolognak még el sem beszéltem.

— Az olyan gyermek, melyet már kiseded-korában értelmes dajka vezet, leszokik ám az otthon hallani szokott káromkodásokról és trágár beszédekről; gyermeki ártatlansága és erkölce épen marad, s értelme is jobban fejlődik; — úgy hogy az iskolában azonnal hasznát lehet venni, — s nem úgy halad, mint a melyiket oda haza, hol elkényeztetnek, hol elhanyagolnak; megmarad vidám elevensége s a többi gyermekkel szelíden összebarátkozik, és nem keresi játékát csupán egymás haja tépésében, vagy az utca sarában lubicskolásban. — A dajka a városban megtanulná azt is, hogy kell a gyermeknél a kisebb egészségi bajt megelőzni, hogy abból nagyobb ne legyen. Sokszor egy kis vizes borongatás a fejre agy gyulladásból, egy kis háziszser, idejében alkalmazva, haláltól menti meg a gyermeket. Még más eredménye is lehet: hazánkban vegyes nemzetiségű falvak vannak, holrác, oláh, tót és zsidó együtt laknak a magyarral. — Ha már most ezek a gyermekek helyes felügyelés alatt, együtt mulatva növekednek fel: *eltanulják egymás nyelvét; leszoknak egymás gúnyolásáról, s felnőve nem táplálják azt a nemzeti gyűlölséget, melynek ma elég szomorú példáját látjuk hazánkban.*

— Tyüh! Erre nem is gondoltam; ez nagy

dolog ám tanító uram. — Itt a kezem: jövő évben községünkben óvodának kell lenni! — De hát most már azt mondja meg: miképen fogjunk hozzá?

— Nincs annál könnyebb dolog András gazda. — Itt van a Kántor Zsuzsa; szegény, árva, — de jóra való leány; írni olvasni is jól tud, s dalától, ha megindítja, hangzik az utca.

— Ezt a jó leányt beküldjük a jövő télen néhány hétre Jánosházára, a mellé a kisasszony-óvodásné mellé; hadd tanulja meg miképen kell a kis gyermekkel bánni; pénz van a kasszában annyi, hogy azt a pár hetet neki megfizethessük.

— És ha egyszer hazajött: *rábeszéljük a szülőket, hogy gyermekeiket, legalább munka időben keze alá adják.* — Ne féljen, ha egyszer a gyermek megszokta, horoggal sem lehet haza húzni onnan.

— De meg a szülők is, ha látják azt a könnyebbséget, mely ebből származik, gyönyörködni fognak gyermekeik vidám multságán: nem hiszem, hogy sajnálják *azt az egy krajczárt napjára*, a miből a dajka fáradságának bére kitelik.

— Eddig hát meg lennénk; *de hát a hely!*

— Hová tegyük őket?

— Az sem olyan nagy kérdés András gazda.

— Faiskolánk, hála Isten már oly nagyra nőtt, hogy annak árnyékában akár 100 gyermek is bizton elülhet.— Essősidő esetére pedig, majd kavaritunk számokra egy fedeles szint, vagy egy fél-fedelet, mely alá megvonulhassanak. — Ez a legbiztosabb hely; mert be van kerítve és elzár-

ható, házaktól is távol van, s tűz esetén nincs mitől félni. — De ha ez nem volna is: itt van az *iskola szilvása*, s az én faszínem, mely nem kedvező ugyan: de az a jó lenne benne, hogy hébe-hóba magam is kinéznék hozzájuk.

— Igazsága van tanító uram, az Isten áldja meg! Ma jó dolgot beszéltünk, s mához esztendőre, ha a jó Isten életünket megtartja; gyermekeink gondozva lesznek.

— Én is azt hiszem: ha meglesz az akarat, meg lesz a jó eredmény is. . . Ma már késő van, de ha holnap ismét eljő, beszéllek valamit, mi jó szándékában még jobban megerősíti.

— Dejszen el is jövök. Most jó éjszakát!

II.

Másnap estve is pontosan megjelent András gazda a szokásos órában s közönyös tárgyokról folyt rövid beszélgetés után, a tanító ekként váltá be tegnapi ígérétét:

«Az 1857-ik év augusztusának egyik leghőbb napján, utazásközben Nagyfaluba értem. Fuvarosom lovai ki voltak fáradva, és bár a falubeli — vendégfogadónak gúnyolt — korcsma épen nem kecsegtetett fényes kilátásokkal, meg kellett szállanunk. Mózes gazda kedvetlenül szakítá félbe szombati imáját, hogy kijelentse, miszerint szénán kívül, egyáltalán semmi sem kapható; még víz sem, ha csak a fuvaros a távolabbi folyóra le nem hajtja a lovakat, miután a nagy hőség folytán a falu kútjaiból teljesen kiapadt a víz.

Mit tegyünk'? Mégis csak maradnunk kellett. Tarisznyával ellátott fuvarosom még csak félvállról vette a dolgot; de magam, ki Mózes gazda ily előzékeny vendégszeretetére nem számítottam, borús gondolatokkal tekintetem a fazékból kinyújtózkodó libaczombokra, melyeket a vendéglős úr nem volt hajlandó az utassal megosztani.

Utoljára sem maradt más hátra, minthogy az eléggé díszes góth torony irányában meginduljak azon erős következtetéssel: hogy a hol torony van, ott templom is van, a hol templom, ott pap, s végre a hol pap, ott csak ebéd is lesz, melyet szívesen megosztanak az utazóval.

Számításomban csakugyan nem csalódtam. A plébános úr miveit és vendégszerető férfiú volt, ki szombatnapi kegyetlen végzetem előadására, szíves készséggel ajánlotta fel már megtérítve levő asztalát és egyszersmind azon ajánlatot tévé, hogy tálalás előtt tekintsük meg a szomszéd egyházat, melynek mind építése, mind az abban lévő XVI-ik századból eredő síremlék a figyelmet megérdemli.

Az egyházba mentünk tehát, melynek komor boltivei alatt az alapító Prépostváry nagyszerű síremléke érdekes magyarázatokra nyújtott alkalmat; de házi gazdám arczán a szíves készség mellett, bizonyos elfogódás kifejezését is véltem felismerni, mely arra ösztönzött, hogy annak okát tudakozzam.

— Nem tagadom uram, — mond a lelkész, — bár a dolog eléggé férfiatlan; de mi néhány nap óta itt folytonos remegésben élünk. A hőség iszonyú nagy; a szárazság miatt kutainkból kiapadt a víz; az egész falu házai és csürei náddal és szalmával vannak fedve, az itteni szokás szerint a takarmány és gabona nagy része is ezen csűrökben felhalmozva; a házak és csűrök ereizei egymást érik; csak egy szikra kell, hogy —

mint tegnapelőtt a szomszéd helységgel történt — mindenünk porrá égjen; annyival is inkább, mivel az egész község földművelőkből áll, s ezek munkaképes része utolsóig a mezőkön van elfoglalva.

Alig ejté ki a lelkész e felvilágosító szavakat, midőn a templom nyitva hagyott ajtaján borzalmas ebvonítás hangzott be; az ódon toronyban fészkelő baglyok éles sivítása s néhány bennmaradt öreg asszony jajveszéklése a hangzagyvalék hatását még borzalmasabbá tették.

— Itt van, a mitől remegtem! — kiáltja a lelkész, miközben mindketten a szabadba rohantunk.

A szemben fekvő utca egyik háza már tetőzetig lángban állott s pár pillanat alatt a második, harmadik s isten tudja hányadik épület gyúlt ki.

— Csak Istennél a segítség! — kiáltja kezeit tördelve a pap.

— Segíts magadon s Isten is megsegít! — kiáltottam a megrémült emberre. — Nyitassa fel ön a sírbolt ajtaját s dobjuk be mindazt, mi féltője van; aztán siessünk mások segélyére; mentjük meg a mi megmenthető.

A lelkész kérésre engedelmeskedett s néhány pillanat alatt egyháza irományai s értékebb holmija a sírűregben voltak; hirtelen befogatott szekerén s a fogadóból előhajtott kocsimon a mit lehetett, sebtében kiszállítottunk a falu végére.

— Most vegyük sorba a házakat! — kiáltja; a lelkész, magát megemberelve. — E boldogtalanoknak szokásuk gyermekeiket bezárva magukra hagyni; mentsük meg legalább a mi legbecsesebb: az *emberéletet*.

Az ajtókat a szó teljes értelmében be kellett törnünk, s nem egyből két-három rémült gyermek sietett elénk, kiket magunkhoz véve, vonultunk tovább házról-házra.

De a tűz az átmelegedett nádfedeleken, a hirtelen felkelt szélvész által még sebesebben rohant, mint mi, s bár a mezőkről vágatva jöttek szekereikkel a gazdák: boldog volt közülök, ki a lángok pusztító vésze közül, otthon hagyott gyermekeit s néhány darab portékáját kiragadhatott.

A rémület rossz tanácsadó, s e miatt történt, hogy nem egy közülök, épen a legértéktelenebb holmikát ragadta fel, hányta fel szekereire s vágatott azzal ki a lángtengerből a falut körítő: szőlőhegyek felé.

Oltásra senki sem gondolt. De hogy is lett volna itt lehetséges az oltás, midőn a félig kiszáradt kis folyócska is negyedórái járásnyira volt; a pusztító elem pedig alig pár óra lefolyása alatt, az egész községet hal almába keríté; a szűk utcákon élő lénynek nem lehetett megmaradni, s nemsokára a falu széléről kellett néznünk, miként gyúlnak meg a nagyobb épületek is: az urasági majorház, a vendéglő, a papiak, s végre a szép ódon egyház, melynek tornya mint lángszövétnek emelkedett a füsttenger felett, míg

Hogy égett porrá Nagyfalú

harangjai megolvadtak s nagyszerű boltozatai iszonyatos robajjal omlottak alá.

* *

Midőn a nap hanyatlóra szállt, az egykori népes községnek csak üszkei és romjai között álltunk. A középben álló egyház toronyfala mint nagy síremlék meredezett fel az apróbb házak kormos falai közül. Ide gyűlt most a falu apraja és véne, lecsüggesztett fejjel kétségbeesett arcczal, hogy a lelkész vigasztaló imájában enyhülést keressen a vett roppant csapásokkal szemben.

Mindenütt pusztulás volt és nyomor, bár e község néhány óra előtt a vidék legtehetősbjének vala mondható: de a főfigyelem különösen egy kis térségre szorult, melyet kétségbeesett anyák csoportja vett körül, jajgatva és kezeit tördelve. Midőn a lelkészszel ide közeledtünk, valóban szívzaggató látvány tárult elénk.

Egymás mellé fektetve s megszenesedett kezecskéikkel ég felé mutatva, több mint 10 *gyermek* hullája volt ott elhelyezve; ruhája, haja mindegyüknek leégve, arczocskáik félreismerhetlenül eltorzítva. Az anyák a holttestek fölé hajolva, szívzaggató kémszemlét tartottak, hogy legalább kedves halottjaik jogát megállapíthassák, zokogástól elfojtott hangon kérdezve *egymástól*: melyik lehetett a Péterke? melyik a Jánoska, az Örzsike vagy Juliska? De már az

anyai szem sem volt képes határozottan megállapítani a szülői tulajdonjogot.

Most a lelkész is odaért s könnyező szemekkel távolítja el a kétségbeesett szülőket.

— Hagyjátok a keresést és vitát, — mond érzelemtől elfogódott hangon — a kisdedeknek lelkei már úgy is az Úr színe előtt állanak; e por és hamunak, mely előttünk fekszik, elég lesz egy közös sír. Imádkozzunk!

És a romba dőlt egyház küszöbén megállva, a szerencsétlen nép fel-feltörő zokogása közben, szívreható imát mondott el, mely lassanként balzsamot csepegtetett a megsebzett szívekbe, s a kemény férfiak napbarnított arczain is bőven omlottak alá a bánat és felolvadt kétségbeesés könnyüi.

A derék lelkész, imája befejezte után, még néhány bátorító és vigasztaló szót intézett csapásujtotta népéhez.

— Ne essetek kétségbe, — úgymond — e nagy szerencsétlenség felett: a jóságos Isten, ki most hibáitok miatt e roppant csapással látogatott meg, bő termést ajándékozott szőlőhegyeiteknek és mezőiteknek, melynek nagy része még kint van. A község derék nagybirtokosa már tudtul adatá nekem, hogy a pillanatnyi szükség enyhítésére, holnap több szekér élelem fog ide érkezni; erdőtökben elég fa van fedeleitek felépítésére s isten segítségével még a tél előtt mindnyájan fedél alá juthatunk. De be kell ismernetek, hogy e roppant csapásnak fő okai

magatok vagytok; házaikat, csüreiteket nem szabad többé az előbbi könnyengyuló anyagból építenetek. Ha kutaitokat pár öllel mélyebbre ássátok, úgy nagy szárazság idején sem fog kiapadni azokból a víz; s első megtakarított filléreinket arra kell fordítanunk, hogy veszély esetére egy pár vízfecskendőt szerezzünk be. Az élőfák igen nagy gátul szolgálnak hasonló tüzeseteknél; azért még ez őszszel mindenki ültessen egy pár fát háza elé; a közösből szakítsunk ki egy-egy holdat faiskolának és kertjeinket nemes gyümölcsfákkal népesítsük meg. Nehezebb lesz az Úr ezen régi szentegyházának előbbi díszében felépítése és felszerelése: de ha tanácsomat követni fogjátok, a falak télire már fedezve lesznek s lassanként a többit is helyre állítandjuk. A legfontosabbat utoljára hagytam: e szerencsétlen megégett gyermekeket emberi erő többé nem támaszthatja fel: de az Úr áldása és saját gondosságtok megóvhat a további csapásoktól. Minden arra mutat, hogy a mai tüzet is magokra hagyva bezárt és tűziszerral játszó gyermekek okozták. *) *Ennek néni szabad többé így történni.* Fogadjátok fel, hogy többé gyermekeiteket magokra nem hagyjátok; hanem ha barmaitokról és baromfijaitokról tudtok gondoskodni: *e gondot kitérjesztitek kisdedeitekre is.* Ez által őket meg-

*) Csak az egyetlen Miháld község (Somogyi 1867—77-ig két ízben égett le gyufával játszó 5—6 éves gyermekek által.

mentitek magatoknak és a hazának, melynek minden egyes polgárára szüksége van.

— Fogadjuk! — volt a tompa, érzelemtől elfojtott válasz.

— És most, — fejezé be a lelkész — adjuk vissza a földnek, a mi a földé, és aztán Isten segítségével és jó reménységgel lásson kiki a munkához!

Megszorítám a derék lelkész kezét és könnyes szemekkel, nyomott szívvel hagytam oda a nyomor színhelyét.

*

*

Húsz év múlva, az idén láttam újra az egykor leégett helységet, Nagyfalut.

Jó hogy reá volt írva a falu végén felszegett nemzeti színű táblára a helység neve; különben reá nem ismertem volna.

A kiárkolt széles utcák szép lombfákkal vannak beültetve; a cserépfedelű csinos házak előtt még csinosabb rácsos virágkertek; a díszesen helyreállított s bádoggal fedett tornyu egyház előtt padokkal ellátott sétány; a kertek rakva gyümölcsfákkal, melyeknek ágait az őszi áldás föld felé vonja. Szóval minden a jólétnek, az értelmi fejlődésnek bélyegét hordja magán.

Mózes gazdát nem találtam többé a vendéglőben; helyette fia Salamon, mint igen derék és felvilágosodott vendéglős, nyitott igen tiszta vendégszobát, és kérdezősködésemmre tudtul adá,

hogy az egykori lelkész, Kelendy, még él és uralkodik czélszerűen felépített és kitágított parochiáján.

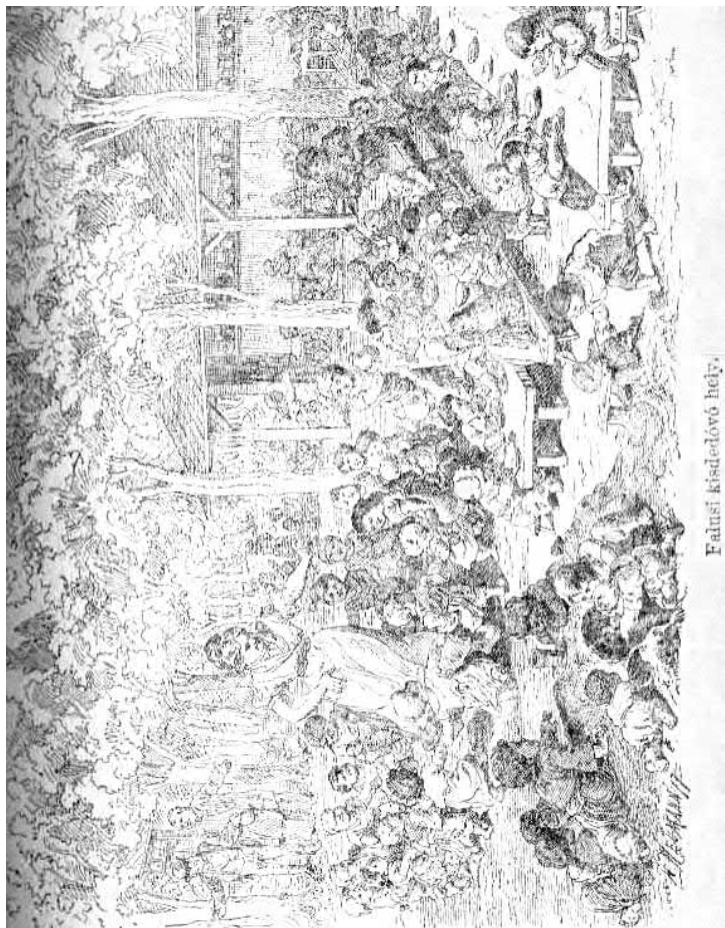
Nem tagadhattam meg magamtól azt az örömet, hogy az öreg urat fel ne keressem. Ott-hon találtam jól művelt gyümölcsös kertje közepén, kasokkal bőven ellátott méhese előtt: de hasztalan nézett el a galambösz lelkész pápaszeme fölött, — nem tudott reám ismerni — míg a balvégzetes napra nem emlékeztetém. Ekkor azonnal felismert, megölelt és a régi jó barátok lettünk.

— Most már nem bocsátom el önt ebéd nélkül, *mint akkor* s nem is remegek a tűztől annyira, mint ezelőtt 20 évvel. Ezenfelül azt hiszem, valamivel többet mutathatok a Prépostváry uram ódon síremlékénél.

— Azt hiszem, — felelék, — hiszen az egykori Nagyfalura alig tudok ma reá ismerni.

— Valóban nagy változás történt falunkban e szerencsétlen nap óta. Az a nagy csapás, mely felett akkor keseregtünk, 20 év alatt áldássá vált e jóra való, engedelmes népen. De miért beszéljek szóval; szóljanak magok a tények.

És az öreg úr gyermekes élénkséggel és ifjúhoz illő gyors léptekkel vezetett el először is az istenházába, mely egyszerűen, de igen csinosan volt helyreállítva. Innen az egyház túlsó oldalán fekvő tágas népiskolába mentünk át, melyben két értelmes néptanító mutatta be vidám képű és tisztán öltözött gyermekseregét.

Fatusi kisedlové hely.

Midőn e szemlénknek vége volt, a derék lel-
kész titokteljes képpel mondá:

— Van nekünk itt hátul a kertben *még egye-
bünk is*, mi örömet fog önnek okozni és fűrgén
léptetett előre.

A gazdag termésű gyümölcsöskert háttéréből
vidám ének és gyermekzsvaj hangzott elénk,
s nemsokára egy kis térre értünk, mely a tiszte-
lendő úr titkát leleplező.

A kert háttérének hosszát csinos félfedelű
szín foglalta el, gazdag lombú ákácztól védve
a nap forró sugarai ellen. Az előtér csinosan ki-
volt egyengetve és poronddal behordva, melyből
egy halom középett állott, míg az oldalakat csi-
nos virágtáblák szegélyezék.

E kis paradicsomot egyszerűen öltözött, fiatal
nő felügyelete alatt, 60—80, három—hat éves
kised népesíté meg, kiknek egyrésze a nő körül
font, összefogott kezecskéivel vidám koszorút;
míg a legnagyobbak a félfedelű színben épen egy
hatalmas építményt fejeztek be, melyet deszka-
végekből alkottak össze; a legkisebbek a felhal-
mozott fővenyomb oldalában nagyszerű házak
és pinczék építésével foglalkoztak. A félfedelű
szin falára helyezett állványon hosszú sort fog-
laltak el a kis fazekak és csuprocskák, bögréc-
kék, melyekben valószínűleg az anyai gond rej-
tette el az ebédre valót; míg a szín egyik végé-
ben, leterített gyékényen 5—6 gyermek hevert,
kiket játékaik, vagy építkezéseik közben elnyo-
mott a buzgóság.

Kedvesebb és vidámabb képet, boldogabb gyermekarczokat festve sem lehet látni, mint ezeké a jó «nénike» körül.

Az ügyes dajka mindenféle fordulatot, játékot, éneket és tréfát mulattatott be a gyermekekkel: de legérdekesebb volt, midőn a földbe vert karókon fekvő kis asztalok mellé, a hosszú deszkapadokon végig telepedtek, tányéiraikat, kanalaikat kezeikbe vették s a csak most hozott étkekből mindenik kikapta osztályrészét. Pár szegény gyermeknek — kiknek szülőik csak száraz kenyeret adhattak — a gyermekek közadakozásából még gazdagabb lakoma jutott, mint a többieknek.

Alig tudtunk e kedves jelenetektől megválni, hogy még a falusi takarékmagtárat s a tér közepén felállított derék vízi fecskendőket is megtekintsük; a pompás faiskolát, melyben a tisztelendő úr állítása szerint több van 4000 nemesített csemeténél, — azon nem épen kellemetlen hírre, hogy «asztalon a leves» — ebédutánra kellett halasztanunk.

Ebédközben aztán megnyertem ezen tündéries átalakulásról a kellő felvilágosítást:

— A mint egyszer isten után felépítkezhetünk, — kezdé az agg lelkész — *egy kis takarékmagtárt* hoztam indítványba, melynek alját tágas pincze foglalja el. A 60-as évek utolsói jól adták a termést; úgy, hogy jómódú gazdáink kéthárom mérőnyi gabonát, egész akó borokat is adományozhattak. A takarékmagtár és pincze

aztán igen jól jövedelmezett a szűk 70-es években, midőn a gabonát és bort kétannyi visszaszolgáltatásának kötelezettsége mellett magok a gazdák szedegették ki. A jövedelemből 10 év alatt helyreállítottuk és felszereltük az iskolát, megvettük a tűzfecskendőket s még mindig maradt néhány száz forintnyi feleslegünk.

— De hát az *óvoda!* Miként jött létre ez?

— Igen egyszerűen, — mondá a lelkész, — Harangozónknak írni és olvasni tudó vidám kedélyű leányát a falu költségén beküldöttük a legközelebbi városba, hogy ott, a rendes óvodában megtanulja a kisdedekkel való bánásmódot. Mire hazajött, már rendbe volt hozva az iskola kertjének hátsó része; felépülve a félfedelü szín s azonnal megkötöttük vele hat hónapra a szerződést, havonkénti 20 forintjával, melylyel bőven meg van elégedve. A gazdák örömmel adták kisdedeiket e derék leány kezei alá, a békés és árnyas kert aljában, hol gyermekeiket semmi veszély sem érheti. De istennek hála, 20 év óta nem is volt itt semmi veszedelem; egyetlen képmény gyűlt ki; de a falubeli ifjúságból alakított *tűzoltó-csapat* azt is rögtön eloltotta. Nem tudom szóval előadni, mennyi áldást hozott reánk ezen egyszerű és olcsó intézmény. A falu kisdedei százából a korábbi években mindig 50—60 halt el; míg most, kivált mióta a környéknek értelmes orvosát is igénybe veszik, alig pusztul el 20—25.

— Bizony, — jegyzem meg — ez fájdalom egész hazánkban amúgy van.

— Az igaz, — mondá a lelkész, — a pusztulás itt is oly nagy volt a tűz előtti években. Alig volt év, hol egy-egy gyermek kútba ne esett, bikának, veszett kutyának stb. ne esett volna áldozatul. Legtöbb veszett el napszúrás miatt a mezőn. . . Most mindez másként van. . . Nagy hasznot látok részemről abban is, hogy a falunkban levő magyar, tót, zsidó, sőt cigány gyermekek is együtt nőnek fel; megtanulják egymás nyelvét és annyira összeszoknak, hogy ma már nincs eset reá, hogy egyik fiatal a másikat nemzetiségéért gúnyolja. A szülők gond nélkül távoznak mezei munkájokra; csupán pár ép kéz-láb embert hagynak itthon tűzörségül. Ez által igen nagy a munkamegtakarítás. Az óvodából kikerült, meg nem romlott erkölcsű, értelmes és csinosághoz szokott gyermekek *megjavították iskoláinkat* és visszahatottak a szülőkre; úgy, hogy már most minden háznál tisztaság, rend uralkodik, s újon nőtt fiatalágunk nem a korcsmában, hanem vasárnaponként az olvasókörben keres szórakozást. Az olvasókör aztán nagy ünnepek alkalmával egy-egy tisztességes táncmulatságot is rendez.

— Hát az olvasókört miként hozták önök létre?

— Annak tőkéje együtt nőtt fel faiskolánk csemetéivel, melyek beoltását szorgalmas tanítóink tanítványaik által eszközük. Most már az

egész vidéket mi látjuk el nemesített gyümölcsfákkal, s az ebből gyűlt pénzzel szereztünk alapot olvasókörünk és kiseded kézikönyvtárunk felállításához. *Így változtatta a jó isten falunkon a nagy csapást valóságos áldássá!*

Ebéd után még a valóban gazdag faiskolát néztük meg s én búcsút vettem a derék lelkész-től és Nagyfalutól; azon kívánsággal: *bár minden község hasonló lenne Nagyfaluhoz, az egész országban!*

— No már annyit mondhatok — kiált fel András gazda — hogy Péterfalva nem fog elmaradni tőle. Ne legyek en az, a ki vagyok, ha nálunk jövőre a kisededóvó hely meg nem lesz!

Úgy legyen! — mondja a tanító.

És úgy lőn.